

Programa Compartim, gestió del coneixement del Departament de Justícia

Guia pràctica de mesures de seguretat

Comunitat Juristes criminòlegs

Novembre 2008

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, la distribució, la comunicació pública i la transformació per generar una obra derivada, sense cap restricció sempre que se'n citi el titular dels drets (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia). La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/es/legalcode.ca>.

Índex

1. Què és una mesura de seguretat?
2. Naturalesa de la mesura de seguretat
3. Requisits per a la imposició de mesures de seguretat
4. Quins són els principis d'execució de les mesures de seguretat
5. Mesures de seguretat privatives de llibertat
6. Es pot acordar la suspensió o remissió condicional de l'execució de la mesura de seguretat?
7. Es pot substituir una mesura de seguretat abans de l'inici de l'execució?
8. És possible la substitució d'una mesura de seguretat no privativa de llibertat per una d'internament?
9. Condicions de la imposició d'una mesura d'internament
10. Quan s'inicia el compliment de la mesura de seguretat?
11. On s'han de complir les mesures de seguretat privatives de llibertat?
12. És abonable la presó preventiva per al compliment de la mesura de seguretat privativa de llibertat?
13. Procediment per a la revisió de la mesura de seguretat
14. Termini de revisió de la mesura de seguretat
15. Conseqüències del trencament de la mesura de seguretat
16. Finalització de la mesura de seguretat. Possibilitat de continuïtat d'internament civil
17. Concurrència de penes i mesures de seguretat
18. Mesures de seguretat i refundició
19. Mesures de seguretat i acumulació jurídica
20. La classificació i les mesures de seguretat
21. Sortides i permisos dels interns
22. Mesures de seguretat i responsabilitat civil
23. Mesura de seguretat i l'atenuant de greu addició
24. Aplicació de mesura de seguretat durant l'execució d'una pena

1. Que és una mesura de seguretat?

La mesura de seguretat és la conseqüència jurídica de naturalesa penal prevista per la llei davant la comissió d'un fet delictiu, en virtut de la qual es priva d'un determinat dret al responsable, no en funció de la seva culpabilitat -perquè li falta en absolut, o bé la conserva però notablement limitada o reduïda- sinó valorant la seva perillositat criminal.

Aquesta perillositat s'exterioritza amb la comissió del delictes i s'ha de considerar en tot cas la privació del dret com a imprescindible per controlar-la.

2. Naturalesa de la mesura de seguretat

Pel que fa a la seva naturalesa, sense perjudici de la seva finalitat de prevenció especial o socioterapèutica, constitueix una mesura penal sancionadora.

És una reacció davant d'un delictes, amb un sentit de càstig a què es refereixen els **art.1.1 i 2.1 CP**, en la mesura que comporta la privació d'un bé -el dret a la llibertat o altres drets- cosa que materialment implica un efecte aflictiu.

Per això les mesures de seguretat estan sotmeses a les garanties del principi de legalitat i al principi d'irretroactivitat previstos a la normativa.

Les garanties derivades dels principis de legalitat inclouen l'aplicació del principi non bis in idem. La conseqüència és el sistema vicarial que preveu l'**art. 99 i 104 del CP**. En els casos en que se n'aprecii una semieximent, això és, quan hi hagi culpabilitat molt atenuada, s'imposa una pena i a més una mesura de seguretat, però aquesta servirà d'**abonament** per a la primera.

3. Requisits per a la imposició de mesures de seguretat

a) Postdelictivitat

Les mesures de seguretat són una resposta davant de la comissió d'un fet delictiu.

És una conseqüència penal principal del delictes, juntament amb la pena.

La característica primària de la mesura de seguretat en el nostre sistema és la seva postdelictivitat, atès que s'exigeix, no ja la comissió prèvia d'una infracció penal, sinó la d'un delictes, que exterioritza o objectiva la perillositat criminal. Vegeu els **art. 6.1 CP i art. 95, 1ª CP**.

b) Perillositat criminal

La mesura de seguretat es fonamenta en la perillositat criminal que s'exterioritza en el fet delictiu.

Per perillositat criminal s'entén la probabilitat o possibilitat raonable de comissió de nous fets delictius.

L'**art. 95 del Codi penal** exigeix que del fet delictiu i de les circumstàncies personals del subjecte pugui deduir-se un pronòstic de comportament futur que reveli la probabilitat de comissió de nous delictes.

S'efectua una prognosi delictiva de futur, encara que relacionada amb el fet que ha comès un delictes.

c) Proporcionalitat

El principi de proporcionalitat qualitativa estableix un límit qualitatiu a la naturalesa de la mesura de seguretat que s'imposi, de tal manera que si la llei penal preveu una pena no privativa de llibertat, no pot imposar-se originàriament una mesura de seguretat privativa de llibertat, ni tampoc durant la seva execució no pot substituir-se per una mesura de seguretat privativa de llibertat.

Pel que fa al principi de proporcionalitat quantitativa, la durada de la mesura de seguretat no pot superar la durada que correspondria a la pena en abstracte que preveu la llei penal pel delictes comès.

Jurisprudència : Tribunal Suprem (Sala Penal, Secció 1ª). Sentència núm. 688/2007, de 18 juliol, fonament jurídic tercer

4. Quins son els principis d'execució de les mesures de seguretat

a) *Principi d'oficialitat i jurisdiccional*

L'execució penal està presidida per l'actuació o impuls d'ofici a càrrec de l'òrgan estatal a qui la llei encomana l'execució.

Segons l'art. 117.3 de la Constitució espanyola (CE) i l'**art. 988 de la LECr** correspon als jutges executar les sentències.

b) *Principi de legalitat*

El principi de legalitat recull les garanties criminal, penal, jurisdiccional i executiva.

c) *Principi de reinserció social*

El principi de ressocialització està consagrat en l'incís primer de l'art. 25.2 de la CE, conforme al qual: "les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades cap a la reeducació i reinserció social i no podran consistir en treballs forçats".

Per reeducació hem d'entendre d'oferir al penat els mitjans necessaris per transformar-se en una persona capaç de respectar la llei penal, mitjançant la superació dels aspectes de la seva personalitat que han motivat la comissió del delictes.

Per reinserció social hem d'entendre, d'oferir al sentenciat aquelles mesures que possibilitin -des del moment mateix d'un eventual internament- el manteniment dels seus vincles amb la societat, de la qual el reu continua formant part, i minimitzar en el seu cas al màxim els efectes dessocialitzadors de l'internament, a través de mesures com les comunicacions amb familiars, amics i professionals, i la informació en general.

d) *Principi de revisió periòdica de la procedència de la continuïtat de la mesura*

Aquest principi de revisió periòdica es projecta en els **art. 97 i 98 CP**, que estableix un sistema de revisions periòdiques per part del jutge o tribunal sentenciador, que haurà d'adoptar una resolució expressa sobre la continuïtat, substitució, suspensió o cessament de les mesures de seguretat.

Es preveu que l'esmentada resolució haurà de ser adoptada després d'un procediment contradictori activat pel JVP quan es tracti de mesures de seguretat d'internament.

En el cas de mesures de seguretat no privatives de llibertat el procediment contradictori ve activat pels informes dels serveis competents (**art. 105 CP** i art. 25 del **Reial decret 515/2005**).

5. Mesures de seguretat privatives de llibertat

1. L'internament en un centre psiquiàtric

Sentència Tribunal Suprem núm. 688/2007 (Sala Penal, Secció 1), de 18 juliol

2. L'internament en un centre de deshabitació

Sentència Tribunal Suprem núm. 167/2005 (Sala Penal), de 8 febrer

3a. L'internament en un centre educatiu especial

6. Es pot acordar la suspensió o remissió condicional de l'execució de la mesura de seguretat?

Les mesures de seguretat no són susceptibles d'acollir-se a les decisions de la remissió condicional o suspensió de la seva execució.

El Codi penal vigent limita l'aplicació de la suspensió de l'execució a les penes privatives de llibertat, com es desprèn de la pròpia rúbrica de la Secció, i del contingut dels requisits establerts en l'**art. 80.1 i 81.2^a CP**.

7. Es pot substituir una mesura de seguretat abans de l'inici de l'execució?

La mateixa lògica del sistema vigent justifica que si el jutge o tribunal sentenciador, abans d'iniciar l'execució de la mesura de seguretat imposada en sentència, se li susciten dubtes sobre si la mesura de seguretat no s'acomoda a la perillositat del reu, pugui acordar la seva substitució abans d'iniciar-ne l'execució.

Tanmateix, aquesta possibilitat està recollida explícitament en el paràgraf primer de l'**art. 105 CP**, relatives a les mesures de seguretat no privatives de llibertat.

8. És possible la substitució d'una mesura de seguretat no privativa de llibertat per una d'internament?

La possibilitat de substitució d'una mesura de seguretat no privativa de llibertat per una mesura privativa de llibertat està prevista exclusivament per la llei en dos casos.

En primer lloc vinculada en concret als supòsits de trencament de la mesura de seguretat no privativa de llibertat imposada en sentència i si el trencament mostrés la necessitat de l'internament conforme a l'**art. 100.2 CP**.

En segon lloc, és possible la substitució vinculada a la possibilitat de la seva imposició segons el principi de proporcionalitat qualitativa, a través del procediment contradictori al·ludit en els **art. 97 i 98 CP**.

9. Condicions de la imposició d'una mesura d'internament

- a) Només es pot imposar l'internament quan la pena que li correspondria al delictes és privativa de llibertat.
- b) La durada no pot excedir de la pena prevista al Codi penal pel delictes.
- c) Es dóna prioritat al compliment de la mesura respecte de la pena.
- d) El temps de compliment de la mesura s'abona pel compliment de la pena i en el cas d'aixecament de l'internament es pot suspendre la pena o substituir-la per una mesura de seguretat no privativa de llibertat.

Sentència Tribunal Suprem núm. 579/2005 (Sala Penal), de 5 de maig

10. Quan s'inicia el compliment de la mesura de seguretat?

Correspon als jutjats i tribunals sentenciadors, i no als JVP, ordenar l'inici de l'execució de la mesura de seguretat acordada, conforme al principi general establert en els **art. 985, 986, paràgraf segon de l'art. 988, i paràgraf segon de l'art. 990, preceptes tots de la LECr**; interpretació aquesta avalada per l'ATS de 31 de març de 2000 en resoldre la qüestió de competència 3330/1999-RA 2000 \ 240626 .

La decisió d'inici es materialitza en una ordre o manament d'inici de compliment de la mesura, adreçada al servei o organisme encarregat del seu compliment material, al qual s'adjunta en el seu cas el testimoniatge de la sentència -el que resulta obligat conforme a la normativa penitenciària quan el destinatari són les institucions penitenciàries -i una liquidació de màxim de compliment de la mesura de seguretat.

Tractant-se de mesures d'internament, una vegada complert el tràmit anterior, el jutge o tribunal sentenciador haurà de remetre testimoniatge dels esmentats documents al JVP competent territorialment, als efectes previstos en els **art. 97 i 98 CP**.

Tractant-se de mesures de seguretat privatives de llibertat, l'internament pressuposa la existència d'un manament d'ingrés en concepte d'intern judicial a l'establiment corresponent, si el reu estigués en llibertat; i si fos pres, un manament de retenció i custòdia en concepte de subjecte sentenciat a mesura de seguretat, i s'ordenaria en el seu cas als cossos i forces de seguretat el trasllat a l'establiment que correspongui.

Si estigués en llibertat hi ha la possibilitat d'ingrés mitjançant presentació voluntària pel propi sentenciat, en els termes previstos pels **art. 15 LOGP i 16 RP**, sense perjudici de la ulterior legalització per part del jutge o tribunal sentenciador.

Segons l'art. 21 del **Reial decret 515/2005**, un cop rebuda la resolució judicial que acordi la mesura de seguretat correspon als serveis socials penitenciaris del domicili del penat, dur a terme les actuacions necessàries per fer-ne efectiu el compliment, llevat que ordeni l'internament en un establiment psiquiàtric penitenciar cas en el qual s'han d'aplicar els art. 183 a 191 del Reglament penitenciar. També s'ha d'aplicar aquest procediment en el cas de l'internament sobrevingut previst a l'**art. 60 CP**.

Els serveis socials, han d'elaborar un estudi de la situació del *penat* amb l'entrevista i la informació dels centres on realitza o ha de realitzar el tractament. Elaboren un pla individual d'intervenció i seguiment i eleven la proposta al JVP, sens perjudici de la competència de l'òrgan judicial competent.

En el cas de mesures de seguretat d'internament de la província de Barcelona els òrgans judicials oficien al Servei de Mesures Penals Alternatives del Departament de Justícia.

11. On s'han de complir les mesures de seguretat privatives de llibertat?

a) L'internament psiquiàtric es preveu als **art. 101 i 104 CP**, pels supòsits de declaració d'exempció de responsabilitat criminal conforme a l'**art. 20.1 ° CP**, i **atenuant 1r de l'art. 21**, en un establiment adequat al tipus d'anomalia o alteració psíquica que s'aprecii.

No s'exigeix que sigui centre psiquiàtric penitenciari, ni públic, ni privat.

El jutge o tribunal sentenciador haurà de tenir en compte a l'hora d'adoptar la mesura d'internament en un centre obert o tancat el grau de perillositat de l'individu i la previsió de reiteració de la conducta delictiva.

Ara bé, quan es tracti de compliment en un centre psiquiàtric penitenciari, el jutge o tribunal sentenciador pot ordenar en el seu cas l'ingrés a qualsevol establiment penitenciari. L'Administració penitenciària és l'òrgan competent per determinar a quin centre s'assigna l'intern, conforme a l'**art. 79 LOGP i 31.1 RP**.

Una vegada ingressat, l'Hospital Psiquiàtric Penitenciari ha de comunicar l'ingrés al JVP competent territorialment, amb el qual s'entendrà als efectes de comunicar els seus informes inicials i les revisions periòdiques.

Quan es tracti d'internament en hospital psiquiàtric no penitenciari, sigui públic o privat, el jutge o tribunal sentenciador ha de comunicar-ne l'ingrés, adjuntant el testimoniatge de la sentència i la liquidació practicada al JVP competent territorialment en funció de la ubicació de l'Hospital, als efectes previstos en **els art. 97 i 98 CP**.

Segons els **critèris dels jutges de vigilància penitenciària**, el tractament psiquiàtric dels interns que ho necessitin s'ha de guiar per criteris de racionalització, professionalitat i optimització de recursos, donant preferència a la utilització dels serveis comunitaris sobre els específicament penitenciaris i limitant en la mesura del possible l'internament en unitats o hospitals psiquiàtrics penitenciaris.

En tot cas, els declarats exempts de responsabilitat o amb responsabilitat atenuada hauran de ser internats en hospitals o establiments dependents dels serveis de salut comunitaris i mai no en establiments penitenciaris.

b) L'internament en centres de deshabitució s'estableix en els art. 102 i 104 CP, i es preveuen per als supòsits de declaració d'exempció de responsabilitat criminal així com a l'art. 20.2 CP, i atenuant 1r de l'art. 21 en relació amb el supòsit anterior.

El centre de deshabitució pot ser públic, o privat degudament acreditat o homologat.

Malgrat que la legislació penitenciària estableix un mandat de creació de centres de rehabilitació social, per a l'execució de mesures penals, de conformitat amb la legislació vigent en aquesta matèria **-art. 11.c) en relació amb l'art. 1, ambdós de la LOGP-**, el sistema de compliment de les mesures de seguretat es canalitza pels serveis penitenciaris mitjançant subscripció de convenis amb institucions públiques i privades, en el marc d'allò que disposa l'art. 182.3 de l'RP.

c) L'internament en un centre educatiu especial està previst en els art. 101, 103 i 104 CP, en els supòsits de declaració d'exempció de responsabilitat criminal conforme a l'art. 20.3 CP, i atenuant 1r de l'art. 21.

Aquí se suscita una deficiència molt greu: no hi ha centres d'educació especial dependents de l'Administració penitenciària, situació especialment lesiva en el cas de deficients psíquics, usualment internats en hospitals psiquiàtrics, que es barregen amb malalts mentals.

Els jutges de vigilància penitenciària han instat les administracions penitenciaris per procedir a la creació urgent dels centres d'educació especial, atès que la inexistència actual representa

un greu dèficit per al sistema general penitenciari, que repercuteix negativament en el tractament de reclusos amb deficiències psíquiques i alteracions.

12. És abonable la presó preventiva per al compliment de la mesura de seguretat privativa de llibertat?

Es considera que l'abonament de la mesura cautelar acordada durant la tramitació constitueix un principi general de tots els règims sancionadors, siguin administratius o penals; els mateixos **art. 58 i 59 del CP** no solament es refereixen a l'abonament de la privació de llibertat cautelar a la pena de presó, sinó que generalitzen el sistema preveient l'abonament de mesures cautelars a penes de privació de drets.

En conclusió es pot aplicar la regla de l'abonament de la presó preventiva a la mesura d'internament, ja que es tracta en ambdós casos de privacions de llibertat. Des d'algun sector s'ha advertit que la naturalesa indeterminada de la mesura de seguretat, atès que possibilita la seva cessació, fa que no hagi de ser abonada la presó preventiva; però en contra d'aquesta tesi, la pràctica forense general és l'abonament de la presó preventiva per al compliment de la mesura de seguretat que ha estat confirmada pel Tribunal Suprem.

Sentència Tribunal Suprem núm. 354/2006 (Sala Penal), de 24 març

13. Procediment per a la revisió de la mesura de seguretat

En el cas de mesures de seguretat privatives de llibertat, si han estat tramitades a través dels serveis penitenciaris o comunicades al **JVP** pel jutge o tribunal sentenciador, s'escau la intervenció del JVP activador del procediment contradictori esmentat en els **art. 97 i 98 CP**. L'esmentada intervenció es desenvolupa a través d'un expedient seguit davant del mateix JVP, que culminarà en la proposta que elevi el JVP al jutge o tribunal sentenciador.

Per tal de formular la proposta a què es refereix l'article anterior el jutge de vigilància penitenciària ha de valorar els informes emesos pels facultatius i professionals que assisteixin l'intern sotmès a la mesura de seguretat, i, en el seu cas, el resultat de les altres actuacions que amb aquesta finalitat ordeni.

Però a més a més, aquest equip multidisciplinari elaborarà els informes periòdics als quals es refereix l'**art. 98 CP**. Així es desprèn de l'**art. 196.2 RP**, conforme al qual: "L'equip que atengui el pacient haurà de presentar un informe a l'autoritat judicial corresponent, en el qual es faci constar la proposta que es formula sobre qüestions com el diagnòstic i l'evolució observada amb el tractament, el judici pronòstic que es formula, la necessitat del manteniment, cessament o substitució de l'internament, la separació, el trasllat a un altre establiment o unitat psiquiàtrica, el programa de rehabilitació, l'aplicació de mesures especials d'ajut o tractament, així com les que haguessin de tenir-se en compte per al moment de la sortida d'aquell del Centre".

Vegeu el model d'informe del jurista criminòleg

En conseqüència, a l'esmentat expedient han de constar els antecedents següents: en primer lloc, encara que l'art. 98 CP no els esmenti, testimoniances del manament de l'internament o en el seu cas d'inici de compliment, de la pròpia sentència en la qual es va imposar la mesura de seguretat, així com de la liquidació de màxim de compliment, ja que el JVP ha de conèixer el delictes en el qual es va exterioritzar la perillositat criminal del reu, data de comissió del fet, i altres circumstàncies concurrents en el fet i el tractament seguit en el seu cas.

En segon lloc, per imperatiu exprés de l'art. 98 CP, els informes emesos per facultatius i professionals que assisteixin el sentenciat subjecte a mesura de seguretat; i en tercer lloc, finalment, i com una facultat discrecional que l'**art. 98 CP** confereix al **JVP**, qualssevol

diligències que el propi JVP estimi adequades per a l'esclariment de la qüestió, això és, l'evolució del tractament i estat actual de perillositat.

La proposta serà de continuïtat si subsisteix la perillositat de l'intern; serà de substitució si s'ha produït una modificació de la perillositat, i en aquest cas si es tracta d'intern judicial la proposta s'encaminarà que s'imposi una mesura de seguretat no privativa de llibertat si es considera que la perillositat actual del subjecte no justifica la persistència de l'internament, però sí justifica la necessitat d'una mesura de seguretat no privativa de llibertat.

També pot ser en sentit invers, proposta d'internament, si la mesura de seguretat no privativa de llibertat comunicada al JVP resulta del tot insuficient per controlar la perillositat criminal del sentenciat, fent imprescindible la mesura d'internament per assegurar-ne el control, sempre que això fos possible en atenció al principi de proporcionalitat qualitativa.

La proposta serà de suspensió si provisionalment la perillositat criminal del sentenciat fa innecessària la persistència de la mesura, ni l'adopció substitutiva d'una altra de diferent.

La proposta serà de cessament si s'entén que la perillositat criminal del sentenciat ha desaparegut definitivament.

La resolució haurà d'adoptar forma d'interlocutòria i serà impugnable d'acord amb el règim general de recursos corresponent a l'òrgan judicial que resolgui en la fase d'execució del procediment penal que es tracti.

14. Termini revisió de la mesura seguretat

L'art. 97 CP assenyala que el jutge de vigilància penitenciària estarà obligat a elevar almenys anualment una proposta de manteniment, cessament, substitució o suspensió de la mesura de seguretat privativa de llibertat imposada.

En el cas dels internaments psiquiàtrics els informes han de tenir no ja una periodicitat anual, com preveia l'art. 97 CP, sinó que **l'art. 187.1 RP** preveu l'emissió d'informes de revisió amb periodicitat semestral.

"La peculiaritat de l'internament dels alienats reclama una informació periòdica per al control judicial, a fi i efecte de revisar-ne l'estat i evolució."

15. Conseqüències del trencament de la mesura de seguretat

Conforme a **l'art. 100 CP** es distingeix entre mesures de seguretat privatives de llibertat i no privatives.

En el cas les mesures de seguretat d'internament es refereix l'art. 100.1 CP, i disposa que el trencament d'una mesura de seguretat d'internament donarà lloc al reingrés del subjecte en el mateix centre del que s'hagués evadit o en un altre que correspongui al seu estat, sense perjudici de deduir testimoniança pel trencament de la mesura en els casos dels sotmesos en virtut de **l'article 104** del CP.

Trencada la mesura de seguretat, s'interromp el seu còmput, i conflueixen en el JVP que és l'òrgan competent per lliurar les oportunes ordres de detenció de l'intern evadit sempre que es tracti d'internament en hospital psiquiàtric penitenciari o d'internaments que li hagin estat comunicats en institució extrapenitenciària.

En els casos que no se n'hagi informat el JVP, és competent per ordenar la crida i cerca el jutjat o tribunal sentenciadore, atès que s'ha reservat l'exercici en la seva plenitud de les competències d'execució penal.

Quant als supòsits de trencament de mesures de seguretat no privatives de llibertat es refereix l'art. 100.2 CP, que estableix que "si es tractés d'altres mesures, el jutge o tribunal podrà acordar la substitució de la mesura trencada per la d'internament si aquesta estigués prevista per al supòsit que es tracti i si el trencament demostrés la seva necessitat".

16. Finalització de la mesura de seguretat. Possibilitat de continuïtat d'internament civil

Un cop finalitzat el compliment de la mesura de seguretat per al compliment del termini màxim d'internament si el tribunal considera necessària la continuïtat del seu internament psiquiàtric, haurà d'instar el Ministeri Fiscal per tal que iniciï el procediment civil corresponent, i demanar l'internament urgent conforme a l'**art. 763 de la LEC** i, en el seu cas, la declaració d'incapacitació de l'intern segons disposen l'**art. 203 i seg. del Codi civil**.

En aquest sentit, l'**art. 185.2 RP** preveu que "l'Administració penitenciària sol·licitarà la col·laboració necessària d'altres administracions públiques amb competència en la matèria perquè el tractament psiquiàtric dels interns continuï, si és necessari, després de la seva posada en llibertat i perquè es garanteixi una assistència social postpenitenciària de caràcter psiquiàtric, així com perquè els malalts la situació personal i processal dels quals ho permeti, puguin ser integrats en els programes de rehabilitació i en les estructures intermèdies existents en el model comunitari d'atenció a la salut mental".

17. Concurrència de penes i mesures de seguretat

Aquesta concurrència es pot produir de dues maneres. En primer lloc, per aplicació d'allò previst a l'**art. 104 CP**, això és, la possibilitat d'imposició de mesures de seguretat, a més de la pena, en els supòsits de semieximents, als quals la jurisprudència ha assimilat els casos d'aplicació d'atenuant 2a de l'**art. 21 CP**; i en segon lloc, per la seva imposició respectiva davant de diferents infraccions penals, sigui en la mateixa causa penal o en diverses causes.

Quan una persona comet un fet delictiu, i se li demostra una culpabilitat notablement limitada d'acord amb anomalies o deficiències psíquiques o sensorials, o per problemàtiques associades a la seva drogodependència o alcoholisme, la llei ha previst que a més de la imposició d'una pena reduïda conforme a les regles establertes a l'art. 68 CP, basada en la presència d'uns certs nivells de culpabilitat, encara que sigui atenuada, pugui imposar-se a més a més una mesura de seguretat fonamentada en la perillositat criminal exterioritzada en la comissió del fet delictiu.

La mesura de seguretat pot ser en la modalitat d'internament en atenció a la tipologia de l'anomalia personal concurrent en cada cas concret, sempre que s'estimi necessària i sigui aplicable tenint en compte el principi de proporcionalitat qualitativa, sense que pugui excedir en la seva durada de la prevista per la llei per al delictes.

En aquests casos s'aplica el sistema vicarial per evitar que un mateix fet delictiu sigui sancionat dues vegades, atesa la vigència del principi de legalitat en matèria penal que inclou el principi *non bis in idem*.

Per això es preveu l'aplicació de l'**art. 99 CP**, conforme al qual s'ordena complir en primer lloc la mesura de seguretat que és substitutiva de la pena; i una vegada aixecada la mesura de seguretat, si no s'ha acabat el còmput corresponent a la pena, i l'execució d'aquesta posés en perill els efectes aconseguits a través de l'execució de la mesura, el jutge o tribunal té dues opcions: en primer lloc, suspendre el compliment de la resta de la pena per un termini no superior a la seva durada; en segon lloc, aplicar alguna de les mesures no privatives de llibertat.

La concurrència de mesures de seguretat plurals pot ser-ho de privatives de llibertat, de no privatives de llibertat, i d'unes i d'altres. El sistema de compliment està previst respecte de les penes en els **art. 73 i 75 CP**, i assenyalen que es compliran simultàniament si fos possible -art. 73 CP; i si no ho fossin, per ordre de gravetat -art. 75 CP.

Així doncs, la lògica d'aquest sistema permet concloure que primerament es procedirà a complir les mesures de seguretat privatives de llibertat, i posteriorment les no privatives de llibertat; i en cada grup respectiu, segons la seva gravetat i extensió, si fos possible, però en tot cas conforme al sistema d'enllaç practicat per la institució penitenciària.

El problema es presenta en la concurrència de penes i mesures de seguretat.

Per a aquests casos el principi general ha de ser el de compliment previ de les mesures de seguretat d'internament, que apareix clarament establert en l'art. 99 CP per als casos de imposició conjunta de conformitat amb l'art. 104 CP, i que constitueix un principi general inspirador de les normes que regulen les mesures de seguretat.

En el cas d'interns que estiguin complint penes de presó per altres causes l'equip de tractament de referència analitzarà la situació processal i penitenciària del penat, per tal de veure si és factible el compliment de la mesura de seguretat d'internament en aquell moment o bé un cop finalitzi les penes privatives de llibertat que es trobi complint. En aquest sentit proposarà al JVP i comunicarà al jutjat sentenciador la situació penal de l'intern per tal que resolguin sobre l'ordre de compliment.

18. Mesures de seguretat i refundició

La legislació penitenciària quan es tracta de penes privatives de llibertat ha establert una institució denominada refosa material, d'acord amb el seu potencial accés a la llibertat condicional (**art. 193.2 RP**).

Doncs bé, la naturalesa de les mesures de seguretat les exclou de la unificació de la seva execució quan es presenten diverses mesures de seguretat entre si o amb penes, ja que la refosa material prevista a l'art. 193.2 RP es justifica en tant que parlem de penes privatives de llibertat, úniques realitats que poden accedir a la llibertat condicional.

Les mesures de seguretat, en conseqüència, no són susceptibles d'accedir a la llibertat condicional, ni conseqüentment a la seva eventual incorporació a una refosa material de condemnes.

19. Mesures de seguretat i acumulació jurídica

La doctrina estableix que si el compliment successiu de les mesures de internament excedís dels màxims de compliment de les penes, havent estat imposades per delictes que haguessin pogut ser enjudiciats conjuntament, seríem davant d'una perllongació de la privació de llibertat que excediria del previst per la llei, per la qual cosa serien d'aplicació les limitacions previstes a l'**art. 76 del CP**.

20. La classificació i les mesures de seguretat

Les mesures de seguretat no han estat sotmeses al sistema general de classificació per la qual cosa no s'han de efectuar les actuacions previstes pels penats quant a la classificació. En iniciar el compliment de la mesura de seguretat s'ha de presentar una **proposta al centre directiu de no classificació**.

Aquest tràmit no està afectat pel termini de dos mesos previst per la proposta de classificació. No obstant això, els tràmits de la proposta s'han d'iniciar tan bon punt el centre penitenciari s'assabenti de la imposició de la mesura de seguretat.

21. Sortides i permisos dels interns

Segons l'art. 101.2 del CP l'intern sotmès a internament no pot abandonar l'establiment sense autorització del jutge o tribunal sentenciador.

Segons la interpretació literal d'aquesta norma ha predominat històricament una doctrina en favor de la competència del jutjat o tribunal sentenciador per autoritzar les sortides dels interns.

Però l'autorització del jutge o tribunal per a l'abandonament de l'establiment de l'internament previst a l'art. 101.2 del CP no es refereix a sortides temporals, amb mandat de reincorporació a data fixa, sinó a les decisions revisores del manteniment de la pròpia mesura d'internament: continuïtat, suspensió, substitució o cessament, que es fa, en virtut d'una eventual proposta del JVP.

Així doncs el permís no constitueix cap d'aquests supòsits. No és cessament de la mesura perquè en aquest cas la mesura d'internament continua el seu còmput; no és substitució perquè el permís no constitueix per si mateix una mesura de seguretat de les previstes a l'art. 105 CP; tampoc no és suspensió, perquè a aquesta figura es refereix l'art. 97.c) CP.

Aleshores, si els supòsits d'autorització de sortida que es confereix a jutjats i tribunals i sentenciadors s'exerceixen de conformitat amb l'art. 97 CP, s'ha de concloure que el permís, sigui extraordinari, és a dir terapèutic, no constitueix una competència reservada a jutjats i tribunals sentenciadors, sinó que és competència del JVP en els supòsits de l'art. 76.2 i de la LOGP.

També l'art. 190 RP recorda que el règim de sortides s'inscriu en el programa individual de rehabilitació de cada intern, dissenyat per l'equip multidisciplinari, i que n'indica el nombre de sortides i la durada.

Del mateix parer son els JVP, ja que als seus **critèris** han establert que la referència que fa l'article 186 del Reglament penitenciari a "l'autoritat judicial corresponent" haurà d'entendre's que ho és al jutge de vigilància penitenciària del lloc on estigui ubicada la unitat o establiment psiquiàtric penitenciari. L'esmentat jutge és competent per a l'autorització de totes les sortides terapèutiques que es proposin durant el temps que duri l'internament.

22. Mesures de seguretat i responsabilitat civil

En el cas de la imposició d'una mesura de seguretat, el jutge pot establir la responsabilitat civil que li seria exigible com a la resta de penats. Malgrat l'exigència, no escau efectuar les valoracions previstes a la normativa penitenciària atès que l'intern no té accés al tercer grau i a la llibertat condicional.

23. Mesura de seguretat i l'atenuant de greu addicció

Malgrat que l'aplicació de les mesures de seguretat està prevista per als supòsits d'eximents i semiximents, el Tribunal Suprem ha configurat una jurisprudència segons la qual l'atenuant de greu addicció de l'art. 21.2 del CP pot suposar el pressupost d'aplicació de les mesures de seguretat en els termes de l'art. 104 del CP.

Segons l'alt tribunal, la possibilitat d'aplicar les mesures de seguretat a l'atenuant de greu addicció resulta, en efecte, d'una interpretació lògica de les disposicions reguladores de les mesures de seguretat.

24. Aplicació de mesura de seguretat durant l'execució d'una pena

Segons l'**art. 60 del CP** redactat de bell nou amb la reforma de l'any 2003: Quan, després de pronunciada una sentència ferma, s'apreciï en el penat una situació duradora de trastorn mental greu que li impedeixi conèixer el sentit de la pena, el jutge de vigilància penitenciària ha de suspendre l'execució de la pena privativa de llibertat que se li hagi imposat, garantint que rebi l'assistència mèdica necessària, per a la qual cosa pot decretar la imposició d'una mesura de seguretat privativa de llibertat de les que preveu aquest Codi, que en cap cas no pot ser més costosa que la pena substituïda.

Si es tracta d'una pena de naturalesa diferent, el jutge de vigilància penitenciària ha d'apreciar si la situació del penat li permet conèixer el sentit de la pena i, si s'escau, ha de suspendre l'execució i imposar les mesures de seguretat que consideri necessàries. El jutge de vigilància ha de comunicar al Ministeri Fiscal, amb antelació suficient, la pròxima extinció de la pena o mesura de seguretat imposada, als efectes del que preveu la disposició addicional primera d'aquest Codi.

Un cop restablerta la salut mental del penat, aquest ha de complir la sentència si la pena no ha prescrit, sens perjudici que el jutge o el tribunal, per raons d'equitat, pugui donar per extingida la condemna o reduir-ne la durada, en la mesura que el compliment de la pena resulti innecessari o contraproduent.

L'execució de la mesura de seguretat imposada pel JVP en el supòsit de suspensió de la pena privativa de llibertat de l'article 60 del CP s'ajustarà al règim general de totes les mesures de seguretat, encara que el JVP no ha de fer en aquests casos cap tipus de proposta al tribunal sentenciador, únicament la notificació del restabliment de la salut mental perquè realitzi el que consideri oportú d'acord amb el llicenciament definitiu o compliment de la pena.

Model d'informe del jurista criminòleg:

- no classificació per mesura de seguretat.
- articles 97 i 98 del Codi penal (proposta de manteniment, cessament, substitució o suspensió de la mesura de seguretat).
- articles 186 i 187 del Reglament penitenciari (inicial i seguiment).

Aspectes bàsics per recollir i analitzar:

1. Dades identificatives.
2. Situació processal, penal i penitenciària (compliment de penes o mesures de seguretat anteriors, causes pendents...)
3. Mesures imposades (precisar dates d'inici i acabament i si, a més a més, concorren penes de presó; cal adjuntar-hi la testimoniança de la sentència/es).
4. Descripció i estudi de la circumstància/es modificativa/es de la responsabilitat apreciades en la testimoniança de la sentència (eximent complert, incomplert o atenuants).
5. Descripció dels fets provats.
6. Actitud de l'intern davant d'aquests fets (no els recorda, els accepta, els justifica, etc.).
7. Diagnòstic recollit en la sentència (peritatges psiquiàtrics recollits als fonaments de la sentència).
8. Diagnòstic actual emès pel seu referent psiquiàtric (s'ha de comparar amb el diagnòstic recollit en la sentència per posar-ne de manifest la coincidència o dissensió).
9. Consciència de malaltia de l'intern i predisposició a prendre la medicació i/o fer seguiment de la seva malaltia (és o no conscient de la malaltia que pateix, té voluntat de prendre la medicació pautaada, està disposat a fer seguiment al seu CSM de zona...).
10. Breu referència a possibles processos de toxicomania, situació familiar i historial laboral que es considerin rellevants amb vista a la valoració global (aspectes a desenvolupar preferentment pel psicòleg i treballador social de l'EOT).
11. Trajectòria conductual (estabilitat, actitud amb els professionals i resta de pacients, possibles períodes de descompensació, aïllaments i contencions psiquiàtriques...).
12. Actitud i evolució en el seu programa de rehabilitació (col-laborador, no col-laborador, inicialment no participatiu per anar millorant progressivament, passiu...).
13. Judici de perillositat criminal (extret a la vista de la informació recollida en els ítems anteriors).
14. Conclusió. D'acord amb el tipus d'informe dels tres inicialment descrits (no classificació, 97 i 98 Codi penal o 186 i 187 RP.).

Protocol unificat de proposta de no classificació - Valoració jurídica i criminològica

Centre Penitenciari

«cp»

Cognoms i nom de l'/la intern/a

NIS

CIC

«vc_nom_sencer»

1. Descripció i estudi de la/les circumstàncies modificatives de la responsabilitat

1.1 Circumstàncies eximentes (en relació amb els indicadors següents)

1.1.1 Eximent complet

1.1.2 Eximent incomplet

1.1.3 Atenuants

2. Descripció dels fets provats

2.1 Antecedents

2.2 Descripció de la conducta delictiva

2.3 Conseqüències

2.4 Actitud de l'intern davant d'aquests fets (contrasteu la informació amb el psicòleg i la testimoniança de la sentència)

4. Referència als processos de toxicomania

4.1 Tipus de consum, tractaments rebuts (tant fora com dins de la presó)

4.2 Tractaments rebuts

4.6 Períodes d'abstinència i motius

4.7 Forma de finançament del consum

4.8 Relació entre consum i activitat delictiva

4.9 Situació actual de consum

4.10 Estat de motivació actual

5. Avaluació psicopatològica (contrasteu-la amb la testimoniança de la sentència i/o els serveis mèdics)

5.1 Diagnòstics recollit en sentència. Peritatges psiquiàtrics recollits als fonaments de la sentència

5.2 Diagnòstic actual emès pel seu referent psiquiàtric. Comparació amb el diagnòstic recollit en sentència

5.3. Relació amb l'activitat delictiva

6. Altres variables

6.1 Consciència de malaltia de l'intern

6.2 Actitud davant el tractament farmacològic

6.3 Predisposició davant el seguiment al seu CSM de zona.

6.4 Motivacions actuals i expectatives de futur

7. Trajectòria conductual. Estabilitat, actitud amb els professionals i resta pacients/interns

8. Judici de perillositat criminal

9. Conclusió (d'acord amb el tipus d'informe)

9.1 No classificació per mesures de seguretat

9.2 Articles 97 i 98 CP.Proposta de manteniment, cessament, substitució o suspensió de la mesura de seguretat.

9.3 Articles 186 i 187 del Reglament penitenciari (inicial i seguiment)
